

značenje majanskih mitova

aleksandar bošković

Pokrenuše se između četiri svetla; između četiri reda zvezda. Svet ne beše osvetljen; ne beše dana ni svetla ni meseca. Onda videše da (prva) zora dolazi: 1 dođe zora. 1 sve do (dolaska) zore 13.8.0.0.0. tzac-a do 7 beše broj (prve) zore. 1 svet beše njihov.
(CHILAM BALAM OF CHUMAYEL, 44)

Razumevanje majanskih mitova izuzetno je važno da bi se razumela njihova religija – tačnije čitav niz kultova, obreda i verovanja koji čine njihov »deo« onoga što se danas naziva »Mezoameričkom religijom«. Naravno, ne radi se o jedinstvenoj religiji, ali veliki deo verovanja i kultova određenih božanstava je moguće pratiti u kontinuitetu tokom različitih civilizacija i naroda; od Omleka, preko Teotihuacana (Teotihuacan), do različitih nauških naroda, od kojih su nam Asteci svakako najpoznatiji. U čitavom ovom univerzumu različitih kultura i civilizacija, i majanska ima izuzetno značajno mesto.

Međutim svako proučavanje njihove religije (bar za sada) otežano nedostatkom izvora i izvorne građe (pre svega pisane); takođe i ono malo što znamo o ovome uglavnom potiče iz tzv. »Postklasičnog perioda« (od X do XVI veka), a otvoreno je pitanje u kojoj meri zaista postoji kontinuitet između Maja zaključno sa »Klasičnim« i onih iz »Postklasičnog perioda«. Ono što ostaje su stele, figure, reljefi i hijeroglifski tekstovi, s jedne strane; i keramika i oralna tradicija s druge, uz nekoliko knjiga zapisanih tokom kolonijalnog perioda, od kojih je svakako najznačajniji za predmet ovog teksta POPOL VUH. Tragove starih verovanja takođe treba tražiti čak i u vrlo »hrišćanskim« obredima današnjih Maja, uzimajući u obzir ono što je T. W. F. Gann zapisao još pre 70 godina: »Nominalno, oni su hrišćani, ali što duže čovek živi među njima, i što ih bolje upoznaje, više uviđa da je hrišćanstvo u velikoj meri samo tanušna fasada (*veneer*), i da su u osnovi njihove religiozne koncepcije i čak njihovi rituali i ceremonije u stvari ostaci – degenerisani, veoma promenjeni, uglavnom izgubljenog značaja – ali ipak ostaci onih od njihovih predaka iz pre – Kolumbovskih dana«.

Kada se nabrojane teškoće imaju u vidu, nije nimalo čudno da upotrebljivih knjiga i tekstova o majanskoj religiji gotovo da i nema – uz izuzetak nekih radova Erica Thompsona (pre svega MAYA HISTORY AND RELIGION) i sinkretičke studije Ferdinanda Andersa DAS PANTHEON DER MAYA. Pa ipak, poslednjih desetak godina svedoci smo postepenog nagomilavanja znanja o ovim čudesnim ljudima i njihovoj kulturi, kao i rastuće svesti o potrebi da se njenom proučavanju pristupi sa znatno manje fragmentarnosti nego što je to do sada bio slučaj. Što se tiče mitologije i religije, posebno je značajan prodor učinjen na polju epigrafije – s jedne strane u radovima profesora Ditera Dittinga iz tibingenskog Instituta za razvojnu biologiju, dok je s druge strane proučavanje keramike nađene u grobovima velikodostojnika koje je započeo Michael Coe, a koje je relativno nedavno rezultiralo izuzetno podstacajnom knjigom Francis Robicseka i Donalda M. Halesa THE MAYA BOOK OF THE DEAD. Naravno, od posebnog su značaja i prodori učinjeni na proučavanju jezika (tu posebno mislim na komparativnu analizu pojedinih termina u različitim dijalektima – što koristi Dutting) uopšte, što utiče i na izvesno revidiranje naših saznanja o njihovoj ikonografiji.

Međutim predmet ovog rada je pre svega značenje majanskih mitova – posebno imajući u vidu i verovanja drugih srednjeameričkih naroda o kojima se (posebno o onima iz nauške tradicije) daleko više zna. Tu će se videti da se u ponekim slučajevima zaista radi o obrascima karakterističnim za ovaj deo sveta dok u drugim majanska tradicija zadržava izvesnu »intelektualnu nadmoć« (tj. daleko je sofisticiranija). Takođe moram napomenuti da reč *mit* ovde upotrebljavam da označi *priču*, i to onu koja ima za cilj da na simboličan način čoveku *objasni* svet koji ga okružuje i paradoksalnost njegove egzistencije; kao i da često opravda postojeći poredak stvari (na zemlji ili na nebu svejedno). U ovom *objašnjanju* ne radi se ni o kakvom »pred-naučnom« ili »proto-naučnom« razmišljanju – jednostavno je reč o tome da je sve ono što je zanimalo i fasciniralo ove drevne narode objašnjeno kroz mitsko mišljenje, mišljenje kome je strana dvovalentna logika i mnoge druge relacije na koje smo mi navikli (pre – posle; uzrok – posledica, itd.). Mit kao simbol čini osnovu na kojoj se razvija (bolje reći: proširuje) sva čovekova intelektualna delatnost, posebno njegova sklonost da

pojmove grupiše i klasifikuje – tako da mitski junaci i događaji vrlo brzo postaju predmet religijskih kultova. Naravno, ovde će biti reči pre svega o karakterističnim mitovima o stvaranju, božanskim blizancima i boginji meseca.

DOBA SVETA

(Dan) 4 Ahau biće stvaranje. (Dan) 4 Ahau (1 Ahau) biće tama. Onda su rođeni srce stvaranja, srce tame.
(RITUAL OF THE BACABS/)

Za sve drevne srednjeameričke civilizacije mit o periodičnom uništavanju i obnavljanju sveta, tzv. »dobima sveta« ili »suncima« u nauškoj tradiciji, je obrazac koji samo u pojedinim krajevima doživljava manje varijacije. Prema verziji koju navodi Tozzer (na osnovu informacije dobijene od Maja u blizini Valladolida), svet u kome živimo je u svom četvrtom »doba«. U početku su ga nastanjivali *zayamuincob* (ili »povijeni«), patuljci koji su bili u stanju da nose ogroman teret na svojim pogrbljenim ledima, što je – uz njihovu čudesnu moć da zviždukom slažu kamenje ili »dovode« drva do ognjišta – doprinelo da izgrade drevne gradove i velike kamene puteve. Sve su to radili dok je svet još bio u tami. U to vreme postajao je i veliki beli put obešen o nebo (nešto poput visećeg mosta) koji je vodio od Tuluma i Kobe (Coba) do Čičen Ice (Chichen Itza) i Ušmala (Uxmal). Sa ovim putem je bio povezan i veliki živi konopac (u čijoj je sredini tekla krv), pomoću koga su bogovi slali hranu vladarima drevnih gradova. Ali vremenom su se ljudi iskvarili i bogovi su odlučili da svet unište potopom koji se zvao *haiyokocab* (ili »voda preko zemlje«). Konopac je presečen, sva krv je istekla iz njega, i zauvek je nestao. Pojavilo se i sunce koje je okamenilo vredne patuljke. Sledeći period su obeležili ljudi zvani *dz'olob* (»grešnici«?), ali i njih je uništio potop. U trećem periodu svet su nastanjivali *macehuali* (nauška reč koja znači »obični ljudi«), direktni preci današnjih Maja, a njih je uništio potop nazvan *hunyecil* (preciznije: »uragan i zemljotres«) ili *bulcabal*. Konačno, u naše vreme svet nastanjuju potomci svih ranijih rasa, a i njega će uništiti potop (odnosno, prema Relacion de Merida, vatra – ovde ne treba zaboraviti jednu od osnovnih osobina mitskog mišljenja ovog dela sveta: *vatra i voda ne predstavljaju suprotnost*).

Prema verziji u POPOL VUH, prvi ljudi su stvoreni od blata, međutim nisu bili sposobni ni da govore, ni da bilo šta rade, a kada su pred očima užasnutih bogova počeli da se *tope*, ovi su ih uništili (a verovatno i čitav svet kakav je tada postojao). U drugom stvaranju, muškarcima su stvoreni od jedne vrste drveta (*piño*), a žene od trske. Oni su gledali, razgovarali i množili se, ali nisu imali dušu ni razum, nisu se sećali svojih gospodara i stvaralaca, i bili su uništeni; pljusak je zamračio zemlju, padala je crna kiša:

»Veliku oluju posla Srce Neba, veliki potop dođe da uništi lutke od drveta.«

Njihovom uništenju pomažu i domaće životinje (pre svega čurke i psi), kao i razni predmeti koje su koristili – od posuda za jelo do mlinskih kamenova. Oni ljudi koji nisu rastrgnuti pretvorili su se u majmune. . . U trećem stvaranju, ljudi od belog i žutog kukuruza su u svemu zadovoljili bogove, međutim bili su prepaletni i njihov pogled je dopirao predaleko, tako da su bogovi iz straha (motiv svih religija!) da im se ljudi po znanju ne približe »zamagljuju oči« (tj. ograničavaju njihovo sveznanje), čime će uspostaviti trajnu barijeru između sebe i onih koje su stvorili. Ovo je doba koje još uvek traje, međutim u tradiciji Kiče Maja (Quiche) postoji i predskazanje kraja ovog sveta i dolaska četvrtog doba, što izgleda da je »dopuna« tradicije iz koje dolazi POPOL VUH.

Ovo je potpuno u skladu sa univerzalnom srednjeameričkom tradicijom, najpotpunije sačuvanom u nauškim izvorima. Prvo stvaranje bilo je u znaku Jaguara i svet su nastanjivali divovi. Posle 13 perioda od po 52 godine, uništen je tako što su divove rastrgli jaguari. Sunce ovog doba bio je Teskatlipoka /Tezcatlipoca/. Sledeće stvaranje je imalo znak 4 Vetar i njegovo sunce bio je Kecalkoatl /Quetzalcoatl/. Posle sedam perioda po 52 godine, svet je uništen strašnim vetrovima koji su oduvali kuće, drveće i ljude, a oni koji su preživeli pretvorili su se u majmune. Treće stvaranje bilo je u znaku 4 Kiša, Tlalok /Tlaloc/ je bio sunce. Posle šest puta po 52 godine ovaj svet uništen je vatrenom kišom i vulkanskim erupcijama. Ljudi su tada bili deca, a ona koja su preživela pretvorila su se u ptice. Četvrto stvaranje bilo je u znaku 4 Voda i boginja Čalchiuhtlicue /Chalchiuhtlicue/ je bila sunce. Posle 13X52 godine sve je uništio potop, a ljudi su se pretvorili u ribe. Konačno, mi živimo u petom dobu koje je u znaku 4 Pokret, i čije je sunce Tonatiuh. Ljudi su u ovom stvaranju nastali od kostiju koje je iz Podzemlja doneo Kecalkoatl, a biće uništeni zemljotresima i glađu.

Postoji veliki broj varijacija u odnosu na ove mitove, međutim oni odslkavaju osnovni koncept ovih civilizacija o periodičnom stvaranju i uništenju sveta. Ovde razaranje ne znači prostu destrukciju, ono u suštini predstavlja *obnavljanje*, svet može postati bolji samo ako se na ruševinama prethodnog izgradi novi.

Ono što na prvi pogled izgleda neobično jeste razlika u broju »doba sveta«, u majanskoj tradiciji (najčešće) četiri, u nauškoj

(najčešće) pet. Međutim ova dva broja označavaju u osnovi istu kosmičku koncepciju: majanska tradicija govori o četiri kosmička drveta (*yaxche*) koja se nalaze na četiri strane sveta – prema kojima je određena i njihova boja: crvena na istoku, bela na severu, crna na zapadu i žuta na jugu. Ovaj koncept objedinjuje ideju o »drvetu života« (čija krošnja »pripada« nebeskom svetu, stablo zemaljskom, a korenje podzemnom) kao »osi sveta« (*axis mundi*) sa idejom o božanskim »nosačima« (koji, poput helenskih Atlasa, drže nebeski svod na svojim ramenima).¹⁷ Ovakva »fuzija« dva u suštini različita kosmološka koncepta uticala je na to da se postepeno koncepcija o četiri drveta (*yaxche*) pretvara u shvatanje da svet »drže« četiri božanstva. U nauškom mitu pošto su Teskatlipoka i Kecalcoatl potopom uništili svet, četvoro ljudi je uspeo da se spase, pa su ih bogovi pretvorili u drveće i postavili na četiri strane sveta. O majanskim »nosačima« – Bakabima /Bacab/ – ostalo nam je Landino svedočanstvo:

»Medu mnoštvom bogova koje obožavaju ovi ljudi bila su četiri koje zovu imenom *Bacab*. Oni su bili, kažu, četiri brata koje je Bog postavio kad je stvorio svet na četiri njegova kraja, da podupre nebo da ne bi palo. Takođe kažu da su ovi *Bacabi* preživeli kad je svet uništen potopom. Svakom od njih daju druga imena, i obeležavaju četiri tačke sveta gde ih je Bog postavio da drže nebo...«¹⁸ Određujući četiri osnovne tačke, oni određuju i naklonost ili nenaklonost pojedinih godina prema ljudima – naravno sveštenici su bili posrednici u saopštavanju stvari koje se moraju činiti da bi se izbegle nepravilike.

Međutim zašto baš broj 4?

U srednjeameričkoj ikonografiji taj broj je vezan za sunce – on predstavlja njegovu kreativnu moć kao »darodavca života« i »vatra na nebu«. Sa prvom pojavom sunca (13.0.0.0.0. – datum 4 Ahau 8 Cumku) Maje počinju svoje računanje vremena. Sasvim je normalno da sunce, čiji i dnevni i noćni put (nakon zalaska ono postaje »Jaguar – Sunce«, koje mlada boginja meseca vodi ka mestu gde će mu biti ritualno odsečena glava; međutim veliki podzemni jaguar – analogan astečkom Tepejoljotlu /Tepeyollotl, »Srce Planine«/ – porađa novo sunce) dominiraju bar jednim delom majanske religije, koje je svedok i učesnik svega što se događa na nebu i u podzemnom svetu, određuje doba sveta. I nije nimalo slučajno da su Asteci ta doba periodičnog stvaranja i razaranja nazivali *suncima*.

Peto doba je u stvari samo »dodatak« proizašao iz potrebe da se četiri strane sveta na neki način »objedine«; tako da osim četiri seibe (*yaxche*) svoje mesto u centru zauzima i peta – čija je boja zelena. S druge strane, ne treba zaboraviti ni veliku važnost koju su stare civilizacije Srednje Amerike pridavale kiši i njenim božanstvima – jer 5 je takođe i cifra koja »simbolizuje« kišu. A ovo je i u vezi sa kosmološkim idejama severnoameričkih indijanaca, gde se osim četiri tačke koje predstavljaju strane sveta, kao peta (u centru) dodaje *pou sto*, tj. ona koja simbolizuje posmatrača.

Simbolika sunca u majanskim mitovima povezana je sa čitavim nizom scena pre svega na keramici, ali posebno je zanimljiva kada se krene tragom epizoda iz POPOL VUHA.

Mit o »herojskim blizancima« je karakteristika svih kultura američkih indijanaca. Bilo kao legendarni preci, bilo kao junaci koji moraju odoleti najraznovrsnijim iskušenjima, oni su sa svojim podvizima prisutni u mitovima i legendama duž celog kontinenta. Ono što je posebno zanimljivo za Hunahpua i Šbalanke /Xbalanque/ je njihova uloga u stvaranju sveta – tačnije: sveta koji će biti takav da u njemu mogu živeti i ljudi. Jer, prvi deo POPOL VUHA ih očigledno smešta u »prvo sunce« – vreme kada su još živeli divovi. Zatim sledi priča o njihovim »praroditeljima«, takođe blizancima, koji su sišli u podzemni svet da se tamo u igri loptom (*pok-ta-pok*) ogledaju protiv »Gospodara Tame«. Međutim, oni su nadigrani i poraženi, da bi konačno bili žrtvovani (ritualnim odsecanjem glave). Zato Hunahpu i Šbalanke kreću da ih »osvete« i da, na kosmičkom planu, pobeđu smrt.

Njihov silazak metaforički predstavlja i silazak sunca uveče; oni će se pokazati znatno lukaviji i veštiji od svojih prethodnika (Hunahpu će doduše tokom noći u kući Kama Soca /Cama Zotz, bog u obliku slepog miša/ u trenutku u trenutku nepažnje takođe ostati »obezglavljen«, ali će kornjača za izvesno vreme »zameniti« glavu), i na kraju će trijumfovati nad »Gospodarima Tame« – dva najmoćnija će žrtvovati, nakon čega će se ostali razbežati. Nakon svih svojih podviga (među kojima je posebno zanimljivo ubijanje džinova čiji je izgleda jedini »greh« – *hybris*; tu je posebno zanimljiv Sipakna /Zipacna/ koji je pogubio 400 mladića – epizoda koja neodoljivo podseća na isti podvig astečkog plemenskog boga Uicilopochtlija /Huitzilopochtli/, braća su »izronila na sjaj svetlosti i odmah su se uzdigli na nebo. Jedan je zasijao na suncu, a drugi na mesecu.«¹⁹

Pobeda Hunahpua i Šbalanke uspostavlja novi ritualni obrazac. Do njihovog silaska u podzemni svet, Gospodari Smrti su bili neumoljivi: Smrt je bila istinski vladar, a svoju premoć je pokazala žrtvovanjem sunca (tj. Hun-Hunahpua i Yukob-Hunahpua /Yucub Hunahpu/) kada je ono prvi put zašlo iza horizonta. Oni ne ukidaju ritual žrtvovanja: Hunahpu (kod Kičea dan koji odgovara danu 1 Ahau na Jukatanu, danu koji »pripada« bogu sunca;²⁰ s druge strane španska reč *Junajpu* kod Kičea označava igrača *par excellence*) će ostati bez glave – međutim ona će mu na magičan način biti vraćena. (Odsecanje glave je način na koji su žrtvovani poraženi u svetoj igri *pok-ta-pok*, igri koju je »nadzirao« sam bog sunca.) Vratice mu je njegov brat, čije ime na jeziku Kekchi /Kekchi/ Maja znači »Jaguar-Sunce« sa deminutivom. »Jaguar-Sunce« je, prema verovanju koje sam već pomenuo, sunce koje se rada, tačnije sunce koje »porađa« ženka podzemnog jaguara (ili ženski aspekt majanskog ekvivalenta Tepejoljotla) pošto je sunce prethodnog dana žrtvovano. Smrt i ponovo vaskrsenje božanskih blizanaca sugerisani su i time što se Hunahpu i Šbalanke uoči konačnog obračuna pojavljuju kao »ljudi-ribe«, a izgleda da su Maje verovali da bogovi »hvataju« ili »pecaju« ribe – koje u stvari predstavljaju ljudske embrione koji plivaju u mitološkom »jezeru«, čiji je nauški ekvivalent Tamoančan /Tamoanchan/²¹ (na šta upućuje i kost MT-51 : A iz Hrama 1 u Takalu). Prema tome samo vaskrsenje, ponovno rađanje sunca, predstavlja trijumf božanskih blizanaca. Svako jutro, svaka zora, predstavlja potvrdu njihove pobeđe nad Smrću. Osim ovog uspostavljanja novog ritualnog obrasca, ona je ovekovečena i sunčevim »preuzimanjem« svete igre, kroz koju će u nesvakidašnjoj predstavi uvek biti ponovno odslikano njegovo podzemno stradanje.

VELIKA BOGINJA I MISTERIJA STVARANJA

Ko je tvoje drvo? Ko tvoj grm? Šta beše krošnja tvoja kad si rođen?

(RITUAL OF THE BACABS, 4)

Gornji redovi predstavljaju odsjaj drevnog verovanja koje se i do dana današnjeg održalo u različitim oblicima među Majama: to je da nad sudbinom svakog čoveka »bdi« određena životinja ili biljka. RITUAL OF THE BACABS svedoči o nastojanju šamana (ili *medicine man-a*) da »sazna« koje je drvo »čuvar« obolelog, da bi mogao da i njega izleči, odnosno da otkrije tačno mesto gde se bolest nalazi. Ovo verovanje proističe verovatno iz prastare očaranosti misterijom života, nalažući poštovanje predaka (kult predaka kod Maja se po značaju koji mu je pridavan može porediti samo sa onim u Kini; o tome svedoči sahranjivanje pokojnika *ispod* kuće, držanje njegove lobanje na »počasnom mestu« da bi joj se prvaj prinošlo ritualno jelo ili piće za vreme različitih svetkovina, itd.), i na jednom širem planu, kroz povezivanje rađanja ljudi i klijanja biljaka, stavljaajući čovekovu sudbinu u »nadležnost« Velike Boginje. Iz ovoga proističe da svaki čovek ima svog »duha vodiča« životinjskog porekla (*»animal guardian spirit«*) – nauški *nahual*. (Sunce na njegovom podzemnom putu vodi strašni pas koji je na Jukatanu verovatno bio poznat pod nazivom Šul /Xul/ – nauški *Xolotl*, kod Asteka *Xultol*.) Ili, kako je pisao profesor Vogt:

»Svaka osoba i njegov životinjski duh-pratilac (*vay-i-el* ili *way-hel* u većini Tzotzil zajednica, ali *chanul* u Zinacantanu) dele istu dušu (*ch'ulel* na Tzotzilu). Prema tome, kad bogovi začetnici usade dušu u embrion Zinacanteka, oni istovremeno usaduju istu dušu u embrion životinje. Tako da se u trenutku rođenja bebe Zinacanteka istovremeno rađa i natprirodni jaguar, kojot, ocelot ili neka druga životinja. Šta god se značajno tokom života dogodi Zinacanteku, događa se i njegovom životinjskom duhu-pratiocu, i obrnuto...«²¹

Ovo »usadivanje duše« je verovatno činila Velika Boginja (na to upućuje i *naab*, reč koja označava nebesko jezero iz koga dugonosi bogovi vade ljudske embrione, ali znači i *majka*, prevod koji nalazimo u više majanskih dijalekata²²), koju u majanskom panteonu znamo u dva oblika; kao mladu boginju meseca Iš Čel /Ix Chel/, i kao staru boginju sa jaguarovim kandžama, suprugu boga stvoritelja, Iš Čebel Jaš /Ix Chebel Yax/.

Iš Čel pominje Landa kao boginju medicine, rođenja, kao i »pravljnja dece«²³, dok nam iz drugog izvora dolaze opisi kultura i rituala njoj posvećenih; o čemu nas u svojoj sjajnoj monografiji obaveštavaju Scholes i Roys:

»Ix Chel je očigledno bila veoma popularno božanstvo među Chontalima. Njen hram na ostrvu Cozumel kod severoistočne obale Yucatana posećivali su hodočasnici iz Tabaska, a mesto Tixchel, koje su dvaput držali Acalani, je očigledno nazvano po njoj. Kao što je Seler ukazao, imena Ciuatetpan (»palata žene«) na Usu-macinti i Ciuatan (»mesto žene«) u centralnom Tabasku mora da se odnose na njen kult. Landa primećuje je Isla da Mujeres (»ostrvo žena«) severno od Cozumela nazvana zbog idola boginje koji su nađeni tamo. On navodi Ix Chel i tri druge, ali Tozzer smatra da su bar dve od njih isto božanstvo... Ona je verovatno bila boginja kojoj su, prema Cortesu, ljudi iz Teutiercasa u Acalanu posvetili svoj glavni hram. U nju su »polagali mnogo vere i nade«. U njenu čast su »žrtvovali samo devojke koje su bile device i veoma lepe; ako nisu bile ovakve, ona se mnogo ljutila na njih.« Zbog toga su se naročito trudili da nađu devojke kojima će biti zadovoljna, i od detinjstva su ih vaspitavali zbog ovoga.«²⁴

Žrtvovan je devojaka izuzetne lepote koje se ovde pominje podseća na obrede u čast Velike Boginje koje su Asteci priređivali u mesecu Očpanistli (Ochpanitzli), gde ova žrtva odgovara žrtvi boginji Čikomekoatl (Chicomecoatl, »Sedam Zmija«), međutim Asteci su prinostili žrtve za sve četiri manifestacije Boginje (koje su smatrali za »karakteristične« za ovaj mesec), ali za nas je najzanimljivija Tosi (Toci, »Baka«), kojoj je u majanskoj mitologiji ekvivalent Iš Čebel Jaš²⁵. Tosi je Velika boginja Huašteka (Huahtec), koju su Asteci postepeno preuzeli u svoj panteon – međutim važno je podsetiti na izuzetnu srodnost huaštečkog sa ostalim majanskim dijalektima, i pored velike geografske udaljenosti i značajnih razlika u kulturi.²⁶ Ona kao »Stara Boginja« odgovara Iš Čebel Jaš, koja je na završnoj strani *Code x - a Dresdensis* prikazana kako prevrće posudu sa nebeskim vodama, u dramatičnoj sceni koja predskazuje kraj ovog sveta.²⁷ Međutim ovde je posebno važno ukazati na veštinu tkanja i vezenja koja je atribut zavoljive Iš Čel (kao prve žene koja se sjedinila sa svojim mužem i prve koja ga je prevarila), ali čiji je zaštitnik i »pokrovitelj« Iš Čebel Jaš (prema Thompsonu supruga boga-stvoritelja Icam Na (Itzam Na, »Kuća Iguane«²⁸), ali verovatno njegov »ženski« aspekt), koja je zbog ovoga ponekad poistovećena sa paukom. (Što neodoljivo podseća na »Stariću Pauk« kod Hopija!) To je sasvim u skladu sa opšterihvaćenom i poznatom idejom da je Mesec »prelja« i »gospodarica ljudske sudbine«²⁹, što je potencirano u Drezdenschkom kodeksu prefiksom *zac* (čita se *sak*) uz ime stare boginje; dok taj prefiks takođe označava i belu boju, čednost, nevinost – što je u vezi sa jednim od naziva mlade boginje, Bela Iš Čel (Sacal Ix Chel³⁰). Osim strane 19c Drezdenschkog kodeksa koja prikazuje Iš Čel kako nosi čovekovu sudbinu na svojim leđima, na ovo i upućuje analogija na koju je pažnju skrenuo Dutting, između reči *k'ih* (u »klasičnoj« transkripciji *kin*, sunce, dan, vreme) i *k'in* (presti, presti pamuk na razboju, odeća)³¹. Naravno, ne smemo zaboraviti epitepe Iš Čebel Jaš kao što su »Jedina Gospodarica Odeće« i »Gospa Tkalja Odeće«.

U prethodnom tekstu pomenuo sam da je Iš Čel nazivana i »Ona Koja Izranja iz Peska« – što, uzimajući u obzir naušaško verovanje (v. napomenu 15!) predstavlja potvrdu njene nadmoći nad Smréu. Ovo objašnjava njenu ulogu u »dovođenju« sunca na podzemni žrtvenik, ali i sa njenim funkcijama kao zaštitnice sveg rastinja i, kao Majke Zemlje, sveg života uopšte.³² Smatrana je i za začetnicu vladajućih dinastija u nekoliko majanskih gradova, a njena moć je na simboličan način »prelazila« u ruke vladara time što mu je boginja »davala« tzv. »zavešljaj moći« (na Kiče jeziku *pizom q'aq'al*).

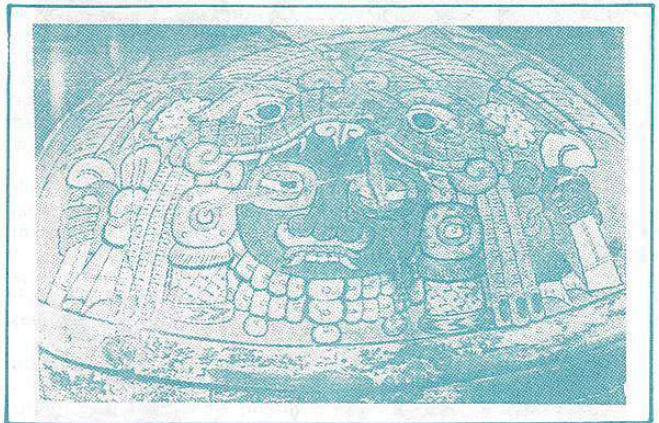
Ovo je bila posebna ceremonija tokom koje je sklapan »ritualni brak« između Boginje (tj. prvosveštenice njenog kulta) i vladara – najpoznatiji primer je vezan za Jaščilan (Yaxchilan) i vladara poznatog pod imenom Štit Jaguar³³, koji je ustanovio i »kult kraljevskih predaka«. Ovo objašnjava i nešto što je dugo vremena bilo predmet nedoumice; naime Landa je tvrdio da »žene nisu izli-

vale krv (radi se o samožrtvovanju – prim. A. B.), iako su bile veoma odane«. Znajući za stvari koje je ovaj biskup Jukatana počinio »u odbranu vere« (posebno legendarni auto-da-fe jula 1562. u Maniju, kada je spalio 5000 »idola« i 27 hijeroglifskih svitaka), nema sumnje da bi on, da je znao za samožrtvovanje žena, to i napisao. Međutim scene poput one sa grede 24 iz Jaščilana su govorele suprotno – sve do 1976. kada je Dutting pokazao da je žena koja pred svojim mužem (verovatno Štit Jaguar) provlačila kroz jezik uže za trnjem u stvari Velika Boginja (ili njen »impresorator« – što je za drevne srednjoamerikance bilo potpuno isto).

KARAKTER MAJANSKIH BOGOVA

»On je i muško i žensko, i sjedinjavanje ovog para donosi rođenje, ili rašćenje zasadenih biljaka, za koje se kaže da su njihovo potomstvo... Za Ihp'ena, kao pasivnog duha kukuruza se kaže da je jedno biće i samo muškog pola. U ovoj ulozi on je suprug ženskog duha zrnastog povrća, ixq'anana.«
(C. Wisdom, THE CHORTI INDIANS OF GUATEMALA, str. 402)³⁴

Shvatanje o fantastičnom mitskom biću (Gospodaru Života) koje u sebi objedinjava suprotnosti zemlja-nebo, život-smrt, itd. karakteristično je i za majanska verovanja. Ono je sastavni deo onoga što bi se moglo nazvati »narodnim verovanjima«³⁵; naime izuzetno složeni odnosi između pojedinih božanstava u njihovim različitim aspektima bili su nešto isuviše komplikovano za »običnog čoveka«, sa njegovim svakodnevnim obavezama. U takvoj situaciji sasvim je normalno da iskonska misterija postojanja (sa vremenom kao aspektom koji ih je daleko najviše zaokupljao) nalazi svojevršno »razrešenje« u biću koje objedinjava primarne suprotnosti. Na primer, bog kiše Čak (Chac) šalje sa neba vodu koja oživ-

ljava kukuruzna polja – ali on ima i drugi aspekt kada šalje poplave ili »sprečava« kišu da pada, tako da se mora umilostiviti najdragocenijim što ljudi imaju (a to je žrtvovanje male dece). Na jednom opštijem nivou javljaju se predstave analogne onoj vezanoj za Ihp'ena: to je suprotnost između dva potpuno različita kreativna principa: na jednoj strani to je *ch'ab* (na Jukatečkom stvaranje), a na drugoj *akab* (tama, noć). Prvi je vezan za nebo i za muškarca, drugi za zemlju i ženu.

Rezultat njihovog spajanja je na istom dijalektu i u istom delu (RITUAL OF THE BACABS) označen rečju *al* (rođenje). Ovde je zanimljivo pokazati na jednom primeru izvanredan način njihovog objedinjavanja: to je simbolika dana *Akbal* (u različitim dijalektima i *Akabal*, Utan, Watan) – čiji je Jukatečki ekvivalent *akab*. Ovaj dan predstavlja noć, unutrašnjost zemlje i pećine, naravno i jaguara kao gospodara podzemlja i noći. Takođe, po verovanju Celta (Tzeltal) Maja, isti ovaj dan (*Uotan*) predstavlja ime njihovog rodozačetnika, koji je došao odatle (verovatno sa istoka) i prvi podelio zemlju ljudima. On ih je takođe naučio izuzetnim veštinama (hijeroglifsko pismo) i doneo im stvari od neprocenjive vrednosti (žad). Raniji autoriteti (Brinton, Seler) smatrali su da *Uotan* znači srce, i da predstavlja božanstvo analogno onom koje se u PO-POL VUHU zove Srce Neba³⁶ – što opet uspostavlja vezu sa vrhovnim božanstvom majanskog panteona, koji je u »klasičnom periodu« (III – X vek) bio poznat pod imenom Icam Na (štaviše, postoje razlozi da se veruje da se njegovo obožavanje potpuno približilo onome što danas podrazumevamo pod monoteističkim religijama – a da su druga božanstva posmatrana jednostavno kao njegove manifestacije).

Kao osnovne karakteristike majanske religije, Thompson je nabrojao sledeće:

- 1) Reptilsko poreklo božanstva zemlje i kiše;
- 2) četvorstrukost različitih bogova u odnosu na strane sveta i boje koje ih označavaju, koncept po kome se četiri osobe nalaze u

jednoj – moguće ga je posmatrati po analogiji sa hrišćanskom doktrinom o »Svetom Trojstvu«;

3) dvojnost aspekta (svako božanstvo može biti dobro i loše, mlado i staro – a ponekad može čak promeniti i pol);

4) svrstavanje bogova u različite kategorije, tako da isti može pripadati dvema dijametralno suprotnim kategorijama (kao što se to na primeru sunca vidi i iz ovog teksta);

5) velika važnost grupa bogova povezanih sa vremenskim periodima; i

6) nekonzistentnost i duplikacija funkcija koja potiče iz neuklopljivosti verovanja hijerarhije i nižih slojeva, i s druge strane između verovanja »Klasičnog perioda« i onih karakterističnih za obožavanje prirode.

Ovome bi se mogle dodati i karakteristike tipične za »Mezoameričku religiju« (mislim da se može govoriti o jednoj takvoj proto-religiji kao jezgru kasnijih religija i kultura ovih civilizacija):

1) Izuzetna pažnja koja se poklanjala ljudskim žrtvama. Još od najstarijih vremena potiču verovanja da su se bogovi žrtvovali za svet (stvaranje ljudi, sunca, itd.) – pa im se ljudi mogu dostojno »odužiti« – žrtvovanjem drugih ljudi. Ove ceremonije su kod Asteka imale posebno masovne i jezive razmere, ali novija arheološka istraživanja pokazuju da su one i u kulturi Maja imali daleko veći značaj nego što se mislilo pre desetak godina. Međutim ovde treba pomenuti i to da su narodi iz ovog područja ratovali ne da bi ubijali i pustošili, već da bi zarobljavali za svoje žrtvene ceremonije – što izgleda ipak manje surovo od masovnih pokolja karakterističnih za stalne pohode moćnih armija »Starog sveta«.

2) Insistiranje na »primarnim suprotnostima« – tako da su bogovi stvoritelji predstavljani uvek u parovima (primer su nauaški Ometekutli (Ometecutli, »2 Gospodar«) i Omesiatl (Omeziuatl, »2 Gospodarica«, koji žive u Omejokanu /Omejocan, »Mesto 2«/).

3) Kult jaguara kao dnevnog i noćnog sunca, gospodara podzemnog sveta i noći, koji potiče od Olmeka i prisutan je u svim kasnijim kulturama. Međutim već u tzv. »Post-klasičnom periodu«, on biva potisnut (mada će npr. kod Asteka i dalje biti prisutan kao Tepejoltl, »Srce Planine«) kultom zmijske, koji od pre svega kosmogonijskog načela u »Klasičnom periodu« (jedan od aspekata divovskog aligatora koji pluta u okeanu primordijalnih voda, a svet se nalazi na njegovim leđima), postaje osnova religijskih verovanja (kod Maja sa Jukatana izraženom u kultu Kukulkana koji je došao pod Toltečkim uticajem).

3) Divinizacija pojedinih vremenskih perioda i brojeva. Svaki dan, datum i broj bio je posebno božanstvo. Ali drugi važni bogovi su takođe predstavljali »pokrovitelje« i »vlasnike« pojedinih brojeva, dana i meseci. Tako je Jaguar u majanskim verovanjima gospodar meseca Uo, Pop i Paš (Pax), kao i dana Ik i Akbal i broja 7.

4) U Mezoameričkim verovanjima nema antropomorfizacije božanstava, na koju smo inače u drugim mitologijama i religijama navikli. Veoma mali broj božanstava ima »ljudski« oblik i većinu »ljudskih« elemenata – najveći broj njihovih predstava je čudna mešavina najrazličitijih fizičkih karakteristika, a jedan od najpoznatijih primera vezan je za olmečku umetnost i statue i maske koje predstavljaju grotesknu mešavinu elemenata čoveka i jaguara. Štaviše, do sada u umetnosti Teotiuakana uopšte nisu pronađene »humanoidne predstave« božanstva.

5) Verovanje da svet periodično propada – tako da su po isteku određenih vremenskih perioda (obično 52 godine) gradovi napušteni, a hramovi uništavani.

6) Izvanredna pažnja koja se poklanja simbolici brojeva (čemu imamo da zahvalimo fantastična dostignuća u astronomiji i matematici), i, u kosmogonijskim mitovima posebno, simbolici strana sveta.

Ovo su samo najkarakterističnije zajedničke odlike. Dalja istraživanja (izgleda da je svest o šteti koju fragmentaran pristup čini ovim istraživanjima dovoljno sazrela) sigurno će doprineti novim elementima koji će rasvetliti njihov fantastičan svet.

Što se Maja tiče, neka otkrića su zaista senzacionalna (na primer ono o potpuno različitom izgledu tropskog pojasa u »Klasičnom periodu«: naime, tada je prašuma činila uglavnom samo izdvojena »ostrvca« u nizu naselja i gradova – džungla ni izbliza nije imala obim koji ima danas) i polako počinju da razotkrivaju misterije vezane za njihovu civilizaciju kao zaista specifičan, kako bi Toynbee rekao, »odgovor na izazov«. Tu istraživanje značenja nekih njihovih mitova predstavlja samo jedan segment, ali on zahvaljujući univerzalnom karakteru njihovih verovanja rasvetljava neke nedoumice vezane i za umetnost, epigrafiju, istoriju, arhitekturu i za svekodnevni život.

* U radu na tekstu korišćena je literatura, čiji bi jedan deo bilo nemoguće nabaviti da nije bilo ljubaznosti akademika Milutina Grašanina, profesora Mihaila Markovića, Lidije Regoje iz Ambasade Meksika u Beogradu, i (the last but not the least) Mirele Đokić iz Univerzitetske biblioteke »Svetozar Marković«.

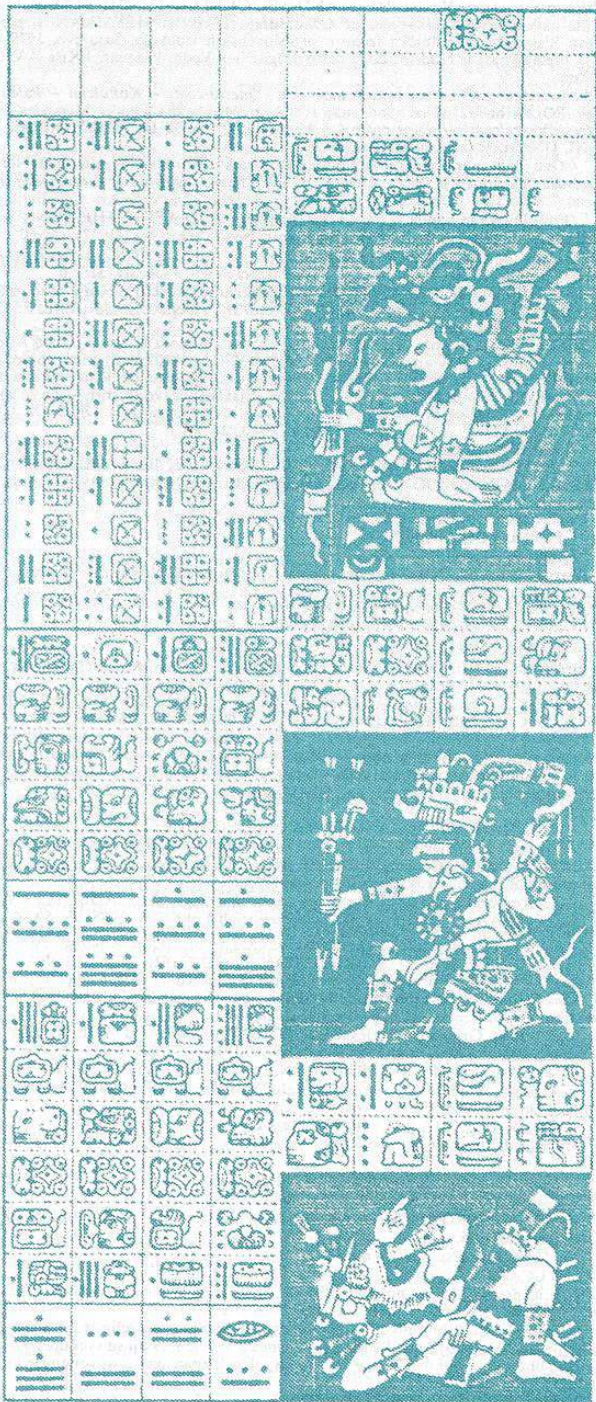
† Citirano prema nešto adaptiranom prevodu u J. Eric S. Thompson, MAYA HIEROGLYPHIC WRITING: INTRODUCTION, CIWP 589, Washington, 1950, str. 62.

† Munro S. Edmonson, »Some Postclassic Questions About the Classic Maya«, ESTUDIOS DE CULTURA MAYA Vol. XII, UNAM, Mexico, 1979, str. 157-166.

† T. W. F. Gann, THE MAYA INDIANS OF SOUTHERN YUCATAN AND NORTHERN BRITISH HONDURAS, BBAE 64, Washington, 1918, str. 40.

† Ovo je prilično neodređen izraz, imajući u vidu da se pod njim mogu podrazumevati čak pet slojeva iz okvirne klasifikacije klasne strukture društva koju daje Hammond:

- vladalac ili vladajuća porodica;
- administrativna birokratija;
- izvršna birokratija;
- intelektualni specijalisti – arhitekti, sveštenici, pisari, itd.;
- zanatlije – grnčari, vajari, kamenoresci, slikari, itd.;

- obični radnici;
- seljaci.

(Norman Hammond, ANCIENT MAYA CIVILIZATION, Rutgers University Press, New Brunswick, 1982, str. 197)

† »Jezik je vremenski i auditivan, dok je ikonografija prostorna i vizuelna.« (George Kubler, STUDIES IN CLASSIC MAYA ICONOGRAPHY, Memoirs of the Connecticut Academy of Arts & Sciences, Vol. XVIII, New Haven, September 1969, str. 48.)

† Zanimljiv način razlikovanja mita i religije daje Susanne K. Langer: »Dok religija izrasta na slepom obožavanju Života i magičnoj »averziji« prema Smrti do konačnog totemskog kulta ili drukčijeg sakramentalizma, druga vrsta »životnih simbola« razvija se na sopstveni način, počinjući takođe u potpuno neintencionalnim procesima, i kulminirajući u trajno značajnim oblicima. Ovaj medijum je mit.« (PHILOSOPHY

IN A NEW KEY, A Study in the Symbolism of Reason, Rite and Art, Harvard University Press, Cambridge, 1971 (1942), str. 171.)

7/ Prema: Ralph L. Roys, RITUAL OF THE BACABS, University of Oklahoma Press, Norman, 1965, str. 6.

8/ Alfred M. Tozzer, A COMPARATIVE STUDY OF THE MAYAS AND THE LACANDONES, Archaeological Institute of America, New York, 1907, str. 153-154. Njegovu verziju koriste i Alexander (MYTHOLOGY OF ALL RACES, Vol XI), i Morley (Sylvanus Griswold Morley, THE ANCIENT MAYA, Stanford University Press, Paolo Alto, 1947, (3. izdanje), str. 215); međutim ovdje je ona revidirana na način na koji to čini Thompson (J. Eric S. Thompson, MAYA HISTORY AND RELIGION, University of Oklahoma Press, Norman, 1981, (4. izdanje), str. 340-342).

9/ Cit. prema: POPOL VUH, Knjiga Veća poglavara naroda Kiče, preveo sa španskog Ljubomir Ristanović, Bagdala, Kruševac, 1980, str. 13. U ovom sažetom pregledu koristim pre svega MAYA HISTORY AND RELIGION (str. 333-335). 10/ Miguel Leon Portilla navodi verziju iz Anales de Cuauhtlan (DREVNI MEKSIKANCI, preveo Dragan Blagojević, zajedničko izdanje jugoslovenskih izdavača, Sarajevo, 1979, str. 18-21), prema kojoj je redosled doba nešto drugačiji: 4 Voda, 4 Jaguar, 4 Kiša, 4 Vetar i 4 Pokret.

11/ Za jednu verziju ovog mita v. moj tekst »Quetzalcoatl – Kukulcan – Paleuleukang«, POLJA br. 327, Novi Sad, maj 1986, str. 248. Upor. takođe: Mercedes de la Garza, »Quetzalcoatl – Dios entre los Mayas« ESTUDIOS DE CULTURA MAYA Vol. XI, UNAM, Mexico, 1978, str. 209-210.

12/ Ovu ideju u vrlo razvijenom obliku nalazimo u Teutonskim mitovima. Nordijski Igrasil (Yggdrasil) je većito zelen, a i prvi deo naziva majanskog drveta (yax) znači zeleno.

13/ Friar Diego de Landa, YUCATAN BEFORE AND AFTER THE CONQUEST, Translated with notes by William Gates, Dover, New York, 1978, (1937), str. 60.

14/ Upor. npr. H. Beyer, »Symbolic Ciphers in the Eyes of Maya Deities«, ANTHROPOS, Vol. XXIII, St. Gabriel – Modling bei Wien, 1928, str. 32, i d.

15/ Za astronomske detalje i tumačenja na osnovu majanskih zapisa v. studiju Dietera Duttinga »Venus, The Moon, and the Gods of the Palenque Triad«, ZFE, Bd. 109, Heft 1, Berlin, 1984, str. 7-74.

Značen je broja 4 može se posmatrati i u vezi sa obredom žrtvovanja kod Asteka, gde se za isiptlu (ixiptla, »impersonator«) boginje Šilonen (Xilonen) govorilo »ona je ušla u četiri mesta« ili »ušla je u pesak«. Nauški tekst daje značenje ove ceremonije: »govorio se ušla je u pesak, jer je na taj način objavljivala svoju smrt – da će sutradan umreti.« (Charles E. Dibble, »The Xalaquia Ceremony«, ESTUDIOS DE CULTURA NAHUATL Vol. 14, UNAM, Mexico, 1980, str. 197)

16/ V. kod Beyera, str. 36.

17) MUTHOLOGY OF ALL RACES Vol. XI: Hartley Burr Alexander, LATIN AMERICAN MYTHOLOGY, Cooper Square Publishers, New York, 1964, (1920), str. 52.

Upor. takođe prvu stranu Codex-a Fejervary – Mayer.

18/ POPOL VUH, str. 52-53.

19/ Ibidem, str. 60.

Alexander navodi drugu verziju, prema kojoj su oni odali posmrtnu počasti i zatim »uzdigli na nebo« glave svog oca i strica – te da su one u stvari postali sunce i mesec. (LATIN AMERICAN MYTHOLOGY, str. 176)

20/ MAYA HIEROGLYPHIC WRITING, str. 87-88.

21/ POPOL VUH, str. 57.

22/ Upor. Dieter Dutting, »The Great Goddess in Classic Maya Religious Belief«, ZFE, Bd. 101, Heft 1, Braunschweig, 1976, str. 42-43 i dalje.

23/ Evon Z. Vogt, ZINACANTAN: A MAYA COMMUNITY IN THE HIGHLANDS OF CHIAPAS, Harvard University Press, Cambridge, 1969, str. 372.

24/ »Naab može značiti 'more, okean', a možda takode i 'majke', upućujući na duboku semantičku vezu ovih termina. Na Yucateku plural 'na', majka' bi bio na'ob. Slaganje samoglasnika moglo bi dati na'ob. Uočite takode Mutul: naa = madre; naabil = madre sin denotar cuya; Kekchi: na, nabej = Mutter...« (»The Great Goddess...«, str. 43)

25/ YUCATAN BEFORE AND AFTER THE CONQUEST, str. 56 i 71-72.

26/ France V. Scholes i Ralph L. Roys, THE MAYA CHONTAL INDIANS OF ACALAN-TIXCHE, A Contribution to the History and Ethnography of the Yucatan Peninsula, CIWP 560, Washington, 1948, str. 57.

27/ Za ove astečke obrede v. Burr Cartwright Brundage, THE JADE STEPS, A Ritual Life of the Aztecs, University of Utah Press, Salt Lake City, 1985, str. 50-54.

28/ Upor. J. Alden Mason, »The Native Languages of Middle America«, str. 52-87 (posebno str. 71 i tabela na str. 83) u THE MAYA AND THEIR NEIGHBORS, Essays in Middle American Anthropology and Archaeology, Edited by Clarence L. Hay, Ralph L. Linton, Samuel K. Lothrop, Harry L. Shapiro and George C. Vaillant, Dover, New York 1977, (1940)

29/ Sylvanus Griswold Morley, AN INTRODUCTION TO THE STUDY OF MAYA HIEROGLYPHS, BBAE 57, Washington, 1915, dstr. 32, sl. 3.

30/ MAYA HISTORY AND RELIGION, str. 206-209.

31/ Aleksandar Bošković, »Lunarna simbolika u istoriji religija«, POLJA br. 332, Novi Sad, oktobar 1986, str. 428.

32/ RITUAL OF THE BACABS, str. 154.

Zanimljivo je da se na istom mestu Žuta Is Čel (Kanal Ix Chel) dovodi u vezu sa Icem Naom!

33/ Dieter Dutting, »Sorcery in Maya Hieroglyphic Writing«, ZFE, Bd. 99, Heft 1 und 2, Braunschweig, 1974, str. 13.

34/ MAYA HIEROGLYPHIC WRITING, str. 231; MAYA HISTORY AND RELIGION, str. 243-244.

35/ »Great Goddess...«, str. 60-67.

36/ YUCATAN..., str. 48.

37) Cit. prema Dieter Dutting, »Life and Death in Mayan Hieroglyphic Inscriptions«, ZFE, Bd. 106, Heft 1 und 2, Berlin, 1981, str. 205.

38/ Naravno da bi bilo preterano reći da su Maje imali dve religije: ali neosporna je činjenica da su postojale prilične razlike između načina na koji su svet doživljavali i tumačili »božni ljudi« i oni slojevi koji su raspolagali znanjima iz astronomije i matematike, ili veštinom pisanja.

39/ MAYA HIEROGLYPHIC WRITING, str. 73-75.

40/ THE RISE AND FALL OF MAYA CIVILIZATION, University of Oklahoma Press, Norman, 1977, 16. izdanje revidiranog izdanja iz 1966.), str. 269.

41/ Claude Francois Baudiez, Pierre Becquelin, LES MAYAS, Galimard, Paris, 1984, str. 392.

42/ O v. u tekstu Richarda E. W. Adamsa »Rio Azul« NATIONAL GEOGRAPHIC, Vol. 169, No. 4, Washington, April, 1986, str. 443-444.

U napomenama su korišćene sledeće skraćenice:
BBAE – Bulletin of the Bureau of American Ethnology
CIWP – Carnegie Institution of Washington Publication
ZFE – Zeitschrift für Ethnologie
UNAM – Universidad Nacional Autónoma de México

toltečka era

nigel dejvis

PETO SUNCE

Nakon velikog iseljavanja iz Teotihuakana, koji su napustili njegovi »mudri ljudi«, Froj Saagun zapisuje ono što su mu njegovi izvišćci rekli o rođenju novog sveta, poznatog kao »Peto sunce«, koje se odvijalo u ruševinama razvaljenog grada.

Dok je još sve bilo u tami, kada još sunce nije zasijalo i kada se zora još nije pojavila – pričalo se – bogovi se okupiše i posave-tovaše međusobom tamo u Teotihuakanu. Govoraše između sebe:

»Pridite, o, bogovi! Ko će nositi teret? Ko će uzeti na sebe da bude sunce, da donese zoru?«

Tada, jedan od nižih bogova, Tekusicekatl, progovori i reče: »O, bogovi, ja ću biti prvi«. Bogovi tada upitaše: »Ko još?« Ali se niko ne usudi i svi se u strahu povukoše. Pošto se niko dobrovoljno ne javi, odabraše malog sifilitičnog boga, Nanauacina, kao drugu žrtvu.

Tada su dva božanstva okajala sebe, jedan na piramidi sunca, a drugi na piramidi meseca:

To u čemu je Tekusicekatl I vršio pokajanje beše skupoceno. Njegove jelove grančice behu od pera kecala (srednjeamerička ptica, prim. prev), a njegove travnate kugle behu zlatne. Bodlje agava behu napravljene od zelenog kamena. Pocrveneće, okrvavljene bodlje behu od korala. A njegov tamjan beše vrlo dobar. Nanauacinove jelove grančice behu napravljene od mlazeva zelene vode, zelenih trski vezanih po tri... a za svoj tamjan koristišće samo kraste sa svojih rana.

Nakon tog čina, žrtve bejahu ritualno okićene i ukrašene papirnatim i perjanim ukrasima. Preostali bogovi se smestiše oko velikog ognjišta u kome je trebalo žrtvovati mučenike. Mali sifilitični bog baci se hrabro u plamen, ali se njegov sadrug povuče četiri puta pre nego što se baci; bejaše dakle poslednji pri izranjanju. Legenda kaže da ih u vatru pratiše jaguar i orao; zbog toga, orlovo perje ostade zauvek crno, dok se jaguar samo oprli pre nego što pobeže i ostade posut crnim tačkama. U Petom svetu, u čijem radanju učestvo-vaše, orao i jaguar su simbolizovali hrabrost i viteštvo.

Nakon što Tekusicekatl izroni iz vatre, jedan od bogova pritrča i baci mu zeca u lice. »Sa njim mu zatamni lice ubivši mu sjaj. Tako ono danas izgleda«. On stoga postade mesec, čiji su obrisi na površini podsećali Meksikance na obris zeca.

Bogovi koji bejahu pretvoreni u sunce i mesec ostadoše nepomični i zora se ne pojavi.

Tako to postade zadatak Eekatla, vetra koji ustade i uspravi se neobuzdano i silno dok duvaše. Odjednom on pomeri sunce koje tada krenu svojim putem. A kada je već pošlo svojim tokom, samo mesec ostade dole. Kada suncu dode vreme da zauzme mesto gde zalazi, tada se mesec pokrenu.

Alegorija radanja Petog sunca pretpostavljena u Teotihuakana, izražava duhovnu rešenost antičkog Meksika da ne propadne, već da se kao feniks uzdigne iz ruševina Klasičnog sveta, poveden od strane novih vođa, smešten na nova mesta i utešen od strane novih bogova.

Srednjeamerička kultura preuzela je tada nove forme koje su se u mnogim aspektima razlikovale od predašnjih.

Period koji je sledio rođenje novog sunca se uobičajeno naziva Post-klasičnim. Svoj klimaks je doživio u veku pre španske invazije 1519. a bio je svedokom brišućih osvajanja astečkog carstva. Ali između pada Teotihuakana i uspona Asteka trebalo je da protekne preko šest vekova – činjenica koje se ne objašnjava baš najjasnije posetiocima Meksika, kada obilaze ostatke obeju kultura. Za vreme prvog dela ovog dugog razdoblja centar uticaja se pomerao i centralni Meksiko je potpao pod vladavinu Tolteka, čija je prestonica bila Tula, na neka 64 kilometra severozapadno od Meksiko Sitija. Njena faza širenja je bila relativno kratka i trajala je od oko 950. do 1150. godine naše ere.

Duh novog doba, kako u Tuli, tako i u njenom gradu – sestri u zemlji Maja, Čičen Ici, je izražen u umetnosti posvećenoj ratničkim temama, za razliku od vedrijih oblika klasične ere. U Tuli kameni reljefi i slikani frizovi prikazuju ratnike naoružane do zuba, ili povorke grabljivih jaguara, kojata i orlova, simbola rata. Iz njihovih očnjaka i kljunova visila su probodena ljudska srca. U poredenju sa Teotihuakanom, post-klasična umetnost izgleda sumorna i mračna, kao da je sva moguća radost napustila život. Tipičan proizvod novog duha je »čakmol«, uglasta figura od kamena koja se može pronaći na mnogim mestima, uključujući Tulu i Čičen. Isklesane su u čudnoj i zgrčenoj pozi sa glavom pod pravim uglom u odnosu na telo. Svaki »čakmol«, bez izuzetka, nosi u svojim rukama kamenu posudu, koja nema neku očiglednu namenu i za koju se katkad mislilo da sadrži neki veliki dar bogova, kao, na